PHALERAS AND NEEDLES OF THE METAL AGE ON THE TERRITORY OF ROMANIA

Ioana-Iulia Olaru
Assoc. Prof., PhD., Faculty of Visual Arts and Design, *G. Enescu* National University of Arts, Iaşi

Abstract:The present paper will refer to an aspect of processing metals on the territory of Romania, in Bronze Age and Iron Age (the second age habing been studied up to the moment when Prehistory ended: 1st century B.C., being continued by Antiquity). Unfortunately, few pieces were found in settlements and in necropoleis, so it is difficult to attribute the artifacts of the Metal Age to one or other of the existing cultures, though the region where they were produced can be mentioned. Consequently, their study can lead to another classification than the chronological one, and that is of the field of ornamental arts in metal.
In this case, we will focus only on phaleras and needles, which help us create a vivid picture of this important artistic field of the Metal Age on the territory of our country, these two joining other important types of jewels: fibulae, bracelets, rings, pendants, necklaces.

Keywords: phalera, toreutica, au repoussé, tectonic, tetraskelion

În prima perioadă a Epocii fierului[1], Hallstatt[2], apar primele produse din fier, deocamdată piese de import, care nu rivalizează cu cele din bronz – a cărui metalurgie atinge apogeul la începutul Hallstattului. Cele mai timpurii obiecte din fier (nu obiecte artistice!) apar în necropola tumulară de la Lăpuș (un celt) și în depozitul de la Rozavlea (o limbă de mâner de cuțit), la care se adaugă apoi pumnalul din bronz cu miez din fier de la Tirol, acul din bronz cu capul discoidal, cu miezul din fier, și o spadă, amândouă din localități necunoscute, precum și brățara din necropola de la Bobda (Banat), împreună cu un cuțit de la Căuș (jud. Satu Mare).

Producția de bronz a Hallstattului timpuriu este caracterizată prin tehnica sumară și prin metalul de calitate proastă. Decorul este tot mai abstract, mai ornamental, simbolismul diminuându-se și dispărând în schematizarea accentuată a motivelor și a ansamblurilor. Produsele din fier nou apărute sunt acum imitații locale ale celor din bronz (spade, celturi – topoare cu înmănușare longitudinală) realizate prin turnare; se va extinde treptat ciocănirea, tehnică specifică fierului. Obiectele au încă forme simple și puțin numeroase, dar apar în cadrul unei autohtonizări a metalurgiei fierului, transmisă dinspre Grecia sau dinspre coastele Asiei Mici. Apar diferite unelte și arme (cuțite, topoare plate cu aripioare, topoare bipene, dălți, seceri, teci pentru spade), mai puțin podoabe. Pentru acestea se folosește însă și aurul, prelucrat încă din Neolitic, care acum ne lasă câteva descoperiri dificil de datat (probabil acestei perioade de tranziție aparțin și brățările de tip Firiteaz, falerele de la Săcuieni și Grăniceri, vasul de la Biia, tezaurul dintr-o localitate

[1] Cca 1 150/800 – 450/300 î.Hr. Până în anul 800 î.Hr. este o perioadă care se confundă cu sfârșitul Epocii bronzului. Cf. H. D., in Radu Florescu, Hadrian Daicoviciu, Lucian Roșu (coord.), *Dicţionar enciclopedic de artă veche a României*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980., s.v. *fierului, epoca*
[1] *Ibidem*
[2] Epocă denumită după marea necropolă eponimă de la Hallstatt (Austria), în cadrul clasificării Epocii fierului din anul 1874 a lui Hildebrand. Cf. A. Vulpe, M. Petrescu-Dîmboviţa, A. Lászlo, Cap.III. *Epoca metalelor*, in Mircea Petrescu-Dîmboviţa, Alexandru Vulpe (coord.), *Istoria românilor,* vol.I, *Moştenirea timpurilor îndepărtate*, Bucureşti, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.289

BDD-A29473 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:37 UTC)

necunoscută din Bihor)[3]. Oricum, descoperirile artefactelor din aur și din argint încep să fie tot mai puține în această perioadă[4].

Fenomenul început anterior, de schematizare și de simplificare a pieselor de bronz, se va accentua, atingând apogeul în Hallstatul mijlociu, când începe protostoria dacilor. Depozitele se împuținează în Transilvania. Începe în schimb marea dezvoltare (o adevărată revoluție) a metalurgiei fierului, cu un repertoriu tipologic bogat și divers. Locul armelor din bronz este luat de cele din fier, realizate în tehnica specifică fierului: ciocănirea. Bronzul era folosit pentru podoabe și vase.

Siderurgia în continuă dezvoltare se va răspândi pe tot teritoriul actual al României, ducând și la dispariția pieselor litice.

Arta aurului ne-a lăsat tezaure și piese izolate, rupte din contextul lor cultural-arheologic, fapt care a dus la dificultatea datării lor.

Se remarcă o dezvoltare deosebită a metalurgiei fierului în perioada târzie a Hallstattului. Caracteristică este înlocuirea armelor din bronz cu cele din fier, unele cu un deosebit aspect decorativ, după cum vedea în exemplele din capitolul despre artefactele în metal ale întregii Epoci a metalelor. Fierul era obținut direct din minereu, fără etapa fontei. Reducerea în două etape, cu forjare, era folosită pentru obținerea unui grad înalt de puritate. Cuptoarele erau de tipul celor de mangal: simple vetre amenajate în pământ, cu canale de colectare a metalului ducând la o groapă exterioară în care se forma lupa. Pe această vatră se clădeau în straturi alternative minereu concasat de fier și cărbune de lemn, apoi totul se acoperea cu pământ. Prin canale se făcea focul, iar metalul produs prin reducere curgea prin aceleași canale până la groapa pentru lupă[5].

Metalurgia fierului se generalizează în a doua perioadă a Epocii fierului[6], Latène[7]; se dezvoltă noua tehnică a prelucrării fierului prin tratamentul termic al metalului. În afara pieselor comune, deosebite sunt piesele de lux din Mormântul princiar de la Agighiol. În perioada Latène, obiectele din aur sunt însă puține, comparativ cu cele din Epoca bronzului și din Hallstatt. Existența unei arte a argintului însă este dovedită.

În ceea ce privește ARTELE DECORATIVE ale Epocii metalelor de până în sec. I î.Hr. (moment care marchează încheierea Preistoriei și începutul istoriei propriu-zise pe aceste meleaguri), în afara CERAMICII, importantă este **ARTA PRELUCRĂRII METALELOR** (ce va fi numită TOREUTICĂ începând cu viitoarea Epocă antică), care la noi se oprește doar la arme și la vase din metal (deși majoritatea nu sunt decorate, astfel încât nu intră sub incidența *artei*), precum și la alte câteva obiecte mici (oglinzi, aplice) (statuete din metal nu au fost găsite). Acesteia i se adaugă capitolul **PODOABELOR**.

Tehnic, obiectele din metal erau realizate în special prin turnare în tipare, și doar arareori prin ciocănire, în timp ce tehnica decorării lor era de cele mai multe ori gravarea (pentru obiectele din bronz) și tehnica *au repoussé* (pentru cele din foaie de aur).

De asemenea, în general, în decorul întrebuințat trebuie remarcată aceeași esență geometric-spiralică existentă și în cazul Artei ceramicii: cu traseu mai ales unghiular dar și curb, la care se adaugă foarte rarele elemente figurative (zoomorfe și antropomorfe), precum și aceeași concepție tectonică, legată de forma suprafețelor decorate.

În ceea ce privește capitolul PODOABELOR, asupra fibulelor și falerelor ne vom opri în continuare.

---

[3] *Ibidem*, p.349

[4] Alexandra Țârlea și Anca-Diana Popescu, in Rodica Oanță-Marghitu, *Aurul și argintul antic al României*, catalog de expoziție, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Conphys, 2014, p.68

[5] Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.127

[6] 450 (pt. zonele din sud)/300 î.Hr. (pt. zonele din nord) – 106-271 d.Hr. Cf. H. D., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.155, s.v. *fierului, epoca*

[7] Denumită după *oppidum*-ul și locul de cult al celților helveți de lângă La Tène, de pe malul lacului Neuchatel, Elveția, în cadrul clasificării Epocii fierului din 1874 a lui Hildebrand. Cf. A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.289

BDD-A29473 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:37 UTC)

FALERELE, discuri din bronz rotunde, concave (Șandra), sunt decorate *au repoussé* cu șiruri de puncte în jurul marginii, motive în C culcat cu capetele răsucite; sau există discuri spiralice (Galoșpetreu) decorate cu grupe de liniuțe paralele sau de X-uri.

Discurile-falere din aur (până la 14cm diametrul)[8] sunt în majoritate bombate convex-concav (câteva fiind plate). Decorul mai simplu este cel realizat cu puncte gravate în jurul marginii și cu motive triunghiulare (Beba Veche). Mai complicat este cel cu cercuri de butonași în jurul butonului central (Pecica – Rovine, Țufalău, Adoni), uneori de pe cercurile de butonași desprinzându-se 3 grupe de câte 3 șiruri de butonași similari (adevărate tetraskelioane) (ca pe cele două falere – de 6,28cm și, respectiv, 3,7cm diametru – de la Șmig, aparținând purtătorilor culturii Wietenberg)[9]. Pe o faleră din Transilvania, pe lângă cercul de butonași *au repoussé* din jurul centrului și acela din jurul marginii, se găsește o rozetă cu 4 foi în cruce, cu centrul pe mijloc. Mai deosebită este o faleră de la Reghin, cu șiruri de puncte *au repoussé* și cu mici proeminențe ce împart suprafața într-o serie de zone simetrice. Falera de la Vârșand are un decor cu caneluri și cu puncte gravate: o spirală fugătoare cu 5 cârlige se rotește în jurul centrului bombat. Cele din tezaurul de la Țufalău au un decor cu spirale în S-uri fugătoare în jurul centrului. Iar cele 3 falere păstrate din tezaurul de la Săcuieni, ornamentate *au repoussé* combinat cu gravare, au decorul alcătuind spirale din șiruri de puncte: spirale fugătoare și derivate prin dublare. Cele 3 falere plate găsite la Grăniceri sunt cele mai mari (14cm); au centrul ușor bombat *au repoussé*, decorul fiind realizat prin gravare punctiformă: motive spiralice, la care se adaugă două păsări afrontate sau doi cai afrontați, o pasăre și două siluete umane (una cu un pumnal în mână?) și cârlige spiralice pe cercul exterior[10]. Decorul *au repoussé* (într-o foaie de aur) al celor 33 mici falere de la Ostrovul Mare (cultura Gârla Mare-Cârna) trasează spirale simetrice: spirale în S-uri înlănțuite sau motivul volutelor în C dublat adosat, cu capete răsucite spiralic, dispuse radial față de un umbo înconjurat de 3 cercuri perlate[11]; pe margine se regăsește o torsadă perlată. Discurile spiralice de la Sărăsău, cu formă de melc turtit și derivate din spiralele în formă de ochelari, au decor cu succesiuni de triunghiuri cu cerculețe gravate la vârf.

De menționat ar fi și ACELE, care, apărute în Epoca bronzului, dispar la jumătatea Epocii fierului, după care reapar în epoca romană (din os sau din fildeș acum)[12]. În general neîmpodobite, aceste piese ornamentale pentru cap sau pentru prins veșmintele aveau uneori gămălia (concavă sau sferică) profilată și decorată: de exemplu, cu o rozetă cu 4 petale, cu șiruri și cu grupuri de puncte (Sânnicolaul Român), o rozetă unghiulară în 4 colțuri (Șpălnaca), o stea în 12 colțuri hașurate în interior, în mijloc cu cercuri concentrice (Otomani), grupe de linii (Iara de Jos). Chiar corpul ácelor este uneori decorat cu grupe de linii sau de crestături, ori torsionat spre vârf. Un ac de la Sebeș – Podul Pripocului (cultura Wietenberg) are corpul torsionat, iar placa ovală este decorată *au repoussé* cu două șiruri de butonași, întretăiate în unghi drept și cu un cerc cu asemenea proeminențe împrejurul marginii. Aparte sunt ácele cu o placă rombică în locul gămăliei (cultura Coslogeni), decorată *au repoussé* cu romburi și triunghiuri umplute cu puncte și cu mici proeminențe (Medgidia, Băleni, Coslogeni). Cel de la Medgidia are tija lungă și capăt plat, rombic, decor geometric incizat dispus radial (romburi libere și romburi hașurate), combinat cu proeminențe[13].

Nu poate fi contestată existența unor ateliere locale, care au lucrat pentru aristocrația tribală autohtonă (mai puțin probabil getă, dar cu siguranță greacă) opere hibride, aparținând artei orientalizante proprii zonei Traciei, Ucrainei, Crimeei etc., dar, în general, este mai mult vorba despre meșteri itineranți, care produceau opere de comanditar, și mai puțin despre conturarea unei

[8] Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974, p.401
[9] Ion Miclea, Radu Florescu, *op. cit.*, p.108
[10] Vladimir Dumitrescu, *op. cit.*, p.401, 404
[11] *Ibidem*, p.105
[12] R. F., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.19, s.v. *ac*
[13] *Ibidem*, p.219, s.v. *Medgidia*

BDD-A29473 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:37 UTC)

arte noi, proprie geților, în ciuda particularităților stilistice și a multiplelor influențe: o viziune independentă, un stil autonom getic nu sunt acceptate de toți cercetătorii. Cel puțin pentru perioada de dinaintea sec. al II-lea î.Hr., unii exegeți sunt de acord asupra unui stil propriu și original al tracilor meridionali, în care elementele orientale, scitice, grecești se colează și se combină pe un fond autohton puternic, având ca rezultat imagini al căror mesaj este înțeles doar de cei care îi cunoșteau simbolistica.

BIBLIOGRAPHY

Dumitrescu, Vladimir, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974
Florescu, Radu, Daicoviciu, Hadrian, Roşu, Lucian (coord.), *Dicţionar enciclopedic de artă veche a României*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1980
Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980
Oanță-Marghitu, Rodica, *Aurul și argintul antic al României*, catalog de expoziție, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Conphys, 2014
Pârvan, Vasile, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1982
Petrescu-Dîmboviţa, Mircea, Vulpe, Alexandru (coord.), *Istoria românilor,* vol.I, *Moştenirea timpurilor îndepărtate*, Bucureşti, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010

BDD-A29473 © 2019 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:37 UTC)